Львівський професійний коледж
готельно-туристичного та ресторанного сервісу

ЗАТВЕРДЖУЮ
Заступник директора з НМР
_____ Марія СКОРОБОГАТА
26 серпня 2025 р.

Методичні рекомендації для проведення семінарських занять з дисципліни «Основи філософських знань»

Спеціальність «Харчові технології»
Освітньо-професійний ступінь фаховий молодший бакалавр
Освітньо-професійна програма «Харчові технології»

Підготував:
Викладач Афтанас А.А.

Погоджено на засіданні циклової комісії викладачів дисциплін гуманітарного циклу
Протокол № 01 від 26 серпня 2025 р.

Голова циклової комісії _____ Ірина ГОЛЕЦЬ

Львів 2025

Заняття 1. Філософія як спосіб пізнання світу: предмет, функції та основні питання

Мета: Сформувати у студентів системне розуміння специфіки філософського знання. Вивчити структуру світогляду та місце філософії в ньому. Розкрити теоретичне та практичне значення філософських питань у житті людини. Навчити розрізняти науковий, релігійний та філософський підходи до реальності.

Завдання:

1. Проаналізувати історичну зміну предмета філософії: від «науки наук» до методології пізнання.
2. Дослідити функції філософії (світоглядну, критичну, прогностичну) у контексті викликів XXI століття.
3. Визначити сутність основного питання філософії (співвідношення матерії та духу).
4. Охарактеризувати структуру філософського знання (онтологія, гносеологія, етика тощо).

Питання для перевірки базових знань:

- Що таке світогляд і які його історичні типи (міф, релігія, філософія)?
- Чим відрізняється філософська рефлексія від наукового факту?
- У чому полягає методологічна роль філософії для інших наук?

План семінарського заняття:

1. Світогляд як соціокультурний феномен. Філософія як теоретичне ядро світогляду.
2. Предмет філософії та його історична еволюція.
3. Основне питання філософії та дві його сторони (онтологічна та гносеологічна).
4. Структура філософського знання та функції філософії в суспільстві.

Теми доповідей:

1. Генезис філософії: «від міфу до Логосу».
2. Роль філософії у професійній діяльності сучасного фахівця.
3. Специфіка філософських проблем (вічні питання).
4. Філософія та мистецтво: спільне та відмінне в осягненні світу.
5. Місце філософії в системі гуманітарної освіти.

Список використаної літератури:

1. Бичко І. В. Філософія: Підручник. К.: Либідь, 2001. 408 с.
2. Даниль'ян О. Г., Дзьобань О. П. Філософія: Підручник. Харків: Право, 2014. 432 с.
3. Кримський С. Б. Запити філософських смислів. К.: ПАРАПАН, 2003. 240 с.
4. Кремень В. Г., Ільїн В. В. Філософія: мислителі, ідеї, концепції. К.: Книга, 2005. 528 с.
5. Петрушенко В. Л. Філософія: Курс лекцій. Львів: Магнолія-2006, 2021. 504 с.
6. Причепій Є. М. Філософія: Посібник. К.: Академвидав, 2007. 592 с.
7. Рассел Б. Історія західної філософії. К.: Основи, 1995. 759 с.
8. Філософський енциклопедичний словник / ред. В. Шинкарук. К.: Абрис, 2002. 742 с.
9. Хайдеггер М. Що це таке – філософія? *Філософська думка*. 2000. № 4. С. 110–125.
10. Jaspers K. Way to Wisdom: An Introduction to Philosophy. New Haven: Yale University Press, 2003. 208 p.

Посилання на вебресурси:

- Stanford Encyclopedia of Philosophy
- Інститут філософії імені Г.С. Сковороди НАН України
- Internet Encyclopedia of Philosophy

Заняття 2. Історичний розвиток філософії: від Античності до Відродження

Мета: Дослідити процес становлення та розвитку європейської філософської традиції. З'ясувати специфіку античного космоцентризму, середньовічного теоцентризму та ренесансного антропоцентризму. Розвинути навички порівняльного аналізу різних історико-філософських епох.

Завдання:

1. Охарактеризувати основні етапи античної філософії (сократичний, класичний, елліністичний).
2. Розкрити сутність суперечки про універсалії (номіналізм vs реалізм) у Середньовіччі.
3. Проаналізувати концепцію людини як «творця самого себе» у філософії Відродження.
4. Дослідити вплив християнства на трансформацію античної метафізики.

Питання для перевірки базових знань:

- Що таке «світ ідей» Платона?
- Які докази існування Бога пропонував Тома Аквінський?
- У чому полягає гуманізм епохи Відродження?

План семінарського заняття:

1. Антична філософія: пошук першопочатку та гармонії (досократики, Платон, Арістотель).
2. Специфіка середньовічної схоластики: співвідношення віри та розуму.
3. Патристика та томізм як основні напрями християнської філософії.
4. Філософія Відродження: пантеїзм та гуманізм.

Теми доповідей:

1. Сократичний метод діалогу та його сучасне значення.
2. Утопічні ідеї Платона в праці «Держава».
3. Етичні вчення античності: стоїцизм, епікурейство, скептицизм.
4. Микола Кузанський та концепція «збігу протилежностей».
5. Роль арабської філософії (Аверроес, Авіценна) у збереженні античної спадщини.

Список використаної літератури:

1. Арістотель. Метафізика. К.: Темпора, 2011. 820 с.
2. Кондзьолка В. В. Нариси з історії античної філософії. Львів: Світ, 1993. 200 с.
3. Коплстон Ф. Історія філософії. Т. 1: Греція і Рим. К.: Спадщина, 2000.
4. Платон. Держава. К.: Основи, 2000. 355 с.
5. Татаркевич В. Історія філософії. Т. 1. Львів: Свічадо, 1997. 456 с.
6. Тома Аквінський. Сума теології (вибрані розділи).
7. Чіжевський Д. Нариси з історії філософії на Україні. К.: Орій, 1992. 230 с.
8. Armstrong A. H. An Introduction to Ancient Philosophy. London: Rowman & Littlefield, 1981.
9. Copleston F. A History of Philosophy: Medieval Philosophy. New York: Image Books, 1993.
10. Pico della Mirandola G. Oration on the Dignity of Man. Chicago: Regnery Publishing, 1996.

Посилання на вебресурси:

- Project Gutenberg: Philosophy texts
- Бібліотека античної літератури

Заняття 3. Класична німецька філософія та українська філософська думка

Мета: Проаналізувати німецьку класику як вершину раціоналізму XVIII–XIX ст. та її вплив на світову думку. Одночасно дослідити самобутність української філософської традиції, її кордоцентризм («філософію серця») та зв'язок із європейським контекстом.

Завдання:

1. Охарактеризувати «критичну філософію» І. Канта (апріорне знання, етика обов'язку).
2. Розкрити зміст діалектичного методу Г. Гегеля.
3. Дослідити основні ідеї Г. Сковороди (вчення про дві натури та три світи).
4. Порівняти німецький раціоналізм та український романтизм (П. Юркевич).

Питання для перевірки базових знань:

- Що таке «річ у собі» за І. Кантом?
- Які основні закони діалектики сформулював Г. Гегель?
- Що Сковорода розумів під «сродною працею»?

План семінарського заняття:

1. Німецька класична філософія: від І. Канта до Л. Фейєрбаха.
2. Система та метод Г. Гегеля.
3. Києво-Могилянська академія як осередок професійної філософії в Україні.
4. Антропологізм та кордоцентризм української думки (Г. Сковорода, П. Юркевич).

Теми доповідей:

1. Моральний закон І. Канта: «категоричний імператив».
2. Пантеїстичний містицизм Григорія Сковороди.
3. Проблема людини у філософії Тараса Шевченка.
4. П. Юркевич vs М. Чернишевський: суперечка про «філософію серця».
5. Діалектика історії в системі Гегеля.

Список використаної літератури:

1. Гегель Г. В. Ф. Основи філософії права. К.: Юніверс, 2000. 336 с.
2. Горський В. С. Історія української філософії. К.: Наукова думка, 1996. 286 с.
3. Кант І. Критика чистого розуму. К.: Юніверс, 2000. 712 с.
4. Сковорода Г. Твори: у 2-х т. К.: Обереги, 2005.
5. Чижевський Д. Філософія Г. С. Сковороди. Харків: Прапор, 2004. 272 с.
6. Юркевич П. Вибране. К.: Абрис, 1993. 416 с.
7. Шинкарук В. І. Філософський енциклопедичний словник. К.: Абрис, 2002.
8. Allison H. E. Kant's Transcendental Idealism. New Haven: Yale University Press, 2004.
9. Houlgate S. An Introduction to Hegel: Freedom, Truth and History. Oxford: Blackwell, 2005.
10. Krymskyi S. Under the Signature of Sophia. Kyiv: Kyiv-Mohyla Academy Press, 2008.

Посилання на вебресурси:

- DIGITAL HISTORY OF PHILOSOPHY - Digital Skovoroda Project
- Kant's Critique of Pure Reason | University of Oxford Podcasts

Заняття 4. Проблема буття в філософії: основні категорії та концепції

Мета: Розкрити зміст онтології як фундаментального розділу філософії. Опрацювати категорії «буття», «субстанція», «матерія», «свідомість». Проаналізувати зміну онтологічних парадигм від класичної метафізики до сучасної постмодерної онтології.

Завдання:

1. Визначити відмінність між категоріями «буття», «ніщо» та «існування».
2. Охарактеризувати основні типи онтологій: монізм, дуалізм, плюралізм.
3. Розглянути атрибути матерії: рух, простір, час.
4. Дослідити проблему віртуальної реальності як нової форми буття.

Питання для перевірки базових знань:

- Чим відрізняється матеріалізм від ідеалізму в поясненні першооснови світу?
- Яку роль відіграє категорія субстанції у філософії Спінози?
- У чому полягає специфіка людського буття порівняно з природним?

План семінарського заняття:

1. Онтологія як вчення про буття. Основні форми буття.
2. Проблема субстанції. Монізм, дуалізм та плюралізм.
3. Філософське розуміння матерії та її властивостей.
4. Свідомість: походження, структура та функції.

Теми доповідей:

1. Проблема небуття в античній та сучасній філософії.
2. Концепція простору і часу в класичній науці та постнекласичній філософії.
3. Феноменологічне розуміння буття (Е. Гуссерль, М. Гайдеггер).
4. Психофізична проблема: як тіло пов'язане з духом?
5. Буття інформації та цифрова онтологія.

Список використаної літератури:

1. Гайдеггер М. Буття і час. К.: Видавництво Жупанського, 2024. 584 с.
2. Гільберт П. Пригоди суб’єкта: навколо онтології. К.: Дух і літера, 2011. 304 с.
3. Декарт Р. Міркування про метод. К.: Юніверс, 2000. 104 с.
4. Спіноза Б. Етика. Харків: Фоліо, 2005. 256 с.
5. Петрушенко В. Л. Онтологія та гносеологія. Львів: Магнолія-2006, 2017. 320 с.
6. Сартр Ж.-П. Буття і ніщо (фрагменти).
7. Тейяр де Шарден П. Феномен людини. К.: Фенікс, 2011. 312 с.
8. Chalmers D. The Conscious Mind. Oxford University Press, 1996.
9. Dennett D. Consciousness Explained. Little, Brown and Co., 1991.
10. Lewis D. On the Plurality of Worlds. Blackwell, 1986.

Посилання на вебресурси:

- Metaphysics - Stanford Encyclopedia
- Філософська думка (журнал)

Заняття 5. Свобода, відповідальність і сенс людського буття

Мета: Розкрити антропологічний та етичний зміст людського існування через категорії свободи та відповідальності. Дослідити феномен «сенсу життя» як ціннісної основи буття особистості. Сформувати розуміння взаємозв'язку між внутрішньою свободою людини та її соціальною відповідальністю в сучасному світі.

Завдання:

1. Проаналізувати еволюцію поняття «свобода» від античного фаталізму до екзистенціалістського вибору.
2. З'ясувати структуру відповідальності (перед ким? за що? на основі чого?).
3. Дослідити психологічні та філософські аспекти пошуку сенсу життя в ситуаціях кризи та абсурду.
4. Охарактеризувати концепцію «межових ситуацій» як каталізатора самоусвідомлення особистості.

Питання для перевірки базових знань:

- Як співвідносяться поняття «свобода» та «необхідність» (детермінізм)?
- У чому полягає сутність моральної відповідальності особистості?
- Чому відсутність сенсу життя сприймається людиною як екзистенційна криза?

План семінарського заняття:

1. Свобода як фундаментальна характеристика людського буття. Свобода волі та свобода дії.
2. Відповідальність як зворотна сторона свободи. Соціальна, моральна та юридична відповідальність.
3. Сенс життя: історико-філософські підходи (гедонізм, евдемонізм, аскетизм, прагматизм).
4. Життя, смерть і безсмертя: філософська рефлексія фінітизму (скінченності) людини.

Теми доповідей:

1. Ж.-П. Сартр про людину як «проєкт» та «засудженість до свободи».
2. Віктор Франкл: логотерапія та воля до сенсу в екстремальних умовах.
3. Еріх Фромм: «втеча від свободи» у сучасному масовому суспільстві.
4. Проблема абсурду та бунту в есеїстиці Альбера Камю.
5. Відповідальність вченого за результати наукових відкриттів.

Список використаної літератури:

1. Камю А. Міф про Сізіфа. Есе про абсурд / пер. з фр. О. Жупанського. Харків: Фоліо, 2009. 288 с.
2. Малахов В. А. Етика: Курс лекцій. Київ: Либідь, 2006. 384 с.
3. Сартр Ж.-П. Буття і ніщо / пер. з фр. В. Терлецького. Київ: Вид-во Жупанського, 2024. 856 с.
4. Франкл В. Людина в пошуках справжнього сенсу / пер. з англ. О. Замойської. Харків: КСД, 2016. 160 с.
5. Фромм Е. Мати чи бути? / пер. з англ. О. Михайлової. Київ: Український письменник, 2010. 222 с.
6. Ясперс К. Психологія світоглядів / пер. з нім. Київ: Юніверс, 2005.
7. Бердяєв М. Про призначення людини. Київ: Port-Royal, 1998.
8. Berlin I. Liberty: Incorporating Four Essays on Liberty. Oxford University Press, 2002.
9. Sartre J.-P. Existentialism is a Humanism. Yale University Press, 2007.

Посилання на вебресурси:

- Existentialism - Stanford Encyclopedia of Philosophy

Заняття 6. Пізнання, його форми, методи та межі. Проблема істини

Мета: Вивчити гносеологію як вчення про пізнавальну діяльність людини. Дослідити структуру пізнавального процесу, роль суб'єкта та об'єкта. Осмислити багатогранність поняття істини та критерії її перевірки.

Завдання:

1. Проаналізувати суперечку між емпіризмом та раціоналізмом.
2. Визначити форми чуттєвого (відчуття, сприйняття, уявлення) та раціонального (поняття, судження, умовивід) пізнання.
3. Порівняти класичну, когерентну та прагматичну концепції істини.
4. Дослідити межі людського розуму (проблема агностицизму).

Питання для перевірки базових знань:

- Що таке «сенсуалізм»?
- Які основні риси наукової істини?
- Чим відрізняється абсолютна істина від відносної?

План семінарського заняття:

1. Сутність та структура пізнавального процесу. Суб'єкт і об'єкт пізнання.
2. Рівні пізнання: чуттєво-сенситивний та раціонально-логічний.
3. Проблема істини в філософії: види та критерії.
4. Роль практики в пізнанні.

Теми доповідей:

1. Агностицизм Д. Юма та І. Канта: аргументи «за» і «проти».
2. Інтуїція та її роль у науковому відкритті.
3. Концепція істини у філософії прагматизму (Ч. Пірс, В. Джемс).
4. Проблема «правди» та «істини» в культурі.
5. Когнітивістика та сучасні моделі пізнання.

Список використаної літератури:

1. Башляр Г. Новий науковий дух / trans. from french. Boston: Beacon Press, 1984. 190 p.
2. Гадамер Г.-Г. Істина і метод. К.: Юніверс, 2000. Т. 1. 464 с.
3. Лакатос І. Докази і спростування / ed. by J. Worrall. Cambridge: CUP, 1976. 174 p.
4. Поппер К. Логіка наукового дослідження. К.: Абрис, 1994. 450 с.
5. Рикер П. Конфлікт інтерпретацій: Нариси з герменевтики / ed. by D. Ihde. Evanston: NWU Press, 1974. 512 p.
6. Чайка В. Гносеологія: навч. посібник. К.: Академвидав, 2010. 250 с.
7. Фуко М. Слова і речі. Археологія гуманітарних наук. К.: Основи, 2003. 431 с.
8. Gettier E. Is Justified True Belief Knowledge? *Analysis*. 1963. Vol. 23.
9. James W. Pragmatism's Conception of Truth. 1907.
10. Quine W. V. O. Two Dogmas of Empiricism. 1951.

Посилання на вебресурси:

- Epistemology - IEP
- Електронний архів праць К. Поппера

Заняття 7. Філософська антропологія: проблема природи та сутності людини

Мета: Дослідити людину як багатовимірний феномен. З'ясувати співвідношення біологічного, соціального та духовного в структурі людської особистості. Проаналізувати основні етапи становлення філософської антропології та зміну уявлень про людину в історії культури.

Завдання:

1. Розкрити зміст понять «людина», «індивід», «індивідуальність», «особистість».
2. Проаналізувати концепції походження людини (креаціонізм, еволюціонізм, трудова теорія).
3. Дослідити проблему психофізичної єдності людини: тіло, душа, дух.
4. Ознайомитися з ідеями класиків антропології XX століття (М. Шелер, А. Гелен, Г. Плеснер).

Питання для перевірки базових знань:

- У чому полягає відмінність між поняттями «природа людини» та «сутність людини»?
- Як християнська антропологія змінила античне уявлення про людину?
- Що таке «ексцентрична позиційність» людини за Г. Плеснером?

План семінарського заняття:

1. Предмет філософської антропології та її місце в системі наук про людину.
2. Проблема антропосоціогенезу: чинники становлення людини.
3. Співвідношення біологічного та соціального в людині.
4. Структура людського буття: свідоме, несвідоме, надсвідоме.

Теми доповідей:

1. Образ людини в античній космології та середньовічному теоцентризмі.
2. Психоаналітична антропологія З. Фройда: структура психіки (Воно, Я, Над-Я).
3. Людина як «незавершена істота» у філософії А. Гелена.
4. Персоналізм як філософія особистості (Е. Муньє).
5. Кіборгізація та трансформація людської природи в епоху високих технологій.

Список використаної літератури:

1. Бубер М. Я і Ти. К.: Дух і літера, 2012. 272 с.
2. Кассірер Е. Досвід про людину: Вступ до філософії людської культури. К.: Основи, 1995. 260 с.
3. Козловський В. П. Філософська антропологія: навч. посібник. К.: АртЕк, 2010. 430 с.
4. Плеснер Г. Ступені органічного і людина / пер. з нім. К.: Дух і літера, 2005.
5. Табачковський В. Г. Антропологічний код філософського мислення. К.: Наукова думка, 2002. 386 с.
6. Тейяр де Шарден П. Феномен людини. К.: Фенікс, 2011. 312 с.
7. Фройд З. Я та Воно. Харків: Фоліо, 2010. 608 с.
8. Шелер М. Становище людини в космосі. К.: Абрис, 2000.
9. Gehlen A. Man: His Nature and Place in the World. New York: Columbia University Press, 1988.
10. Scheler M. The Human Place in the Cosmos / trans. by M. Frings. Evanston: Northwestern University Press, 2009.

Посилання на вебресурси:

- Philosophical Anthropology (Journal)
- Стаття «Людина» у Філософському енциклопедичному словнику

Заняття 8. Наукове пізнання: структура, методи та критерії

Мета: Поглибити знання студентів про специфіку наукового пізнання як особливого виду інтелектуальної діяльності. Розглянути структуру наукового знання, рівні та методи дослідження. Сформувати навички розрізнення наукового та позанаукового знання на основі епістемологічних критеріїв.

Завдання:

1. Визначити основні риси наукового знання (об'єктивність, системність, доказовість).
2. Охарактеризувати емпіричний та теоретичний рівні наукового дослідження.
3. Проаналізувати загальнонаукові методи (аналіз, синтез, індукція, дедукція, моделювання).
4. Розкрити зміст критеріїв істинності в науці (верифікація та фальсифікація).

Питання для перевірки базових знань:

- Чим наукове знання відрізняється від буденного досвіду?
- Що таке науковий факт і як він формується?
- У чому полягає сутність гіпотези та теорії як форм наукового знання?

План семінарського заняття:

1. Наука як соціальний інститут та тип пізнавальної діяльності.
2. Емпіричний рівень пізнання: спостереження, опис, вимірювання, експеримент.
3. Теоретичний рівень пізнання: ідеалізація, формалізація, аксіоматичний метод.
4. Критерії науковості: проблема демаркації науки та псевдонауки.

Теми доповідей:

1. Метод «ідолів» Френсіса Бекона та очищення розуму для пізнання.
2. Рене Декарт та правила наукового методу (раціоналізм).
3. Карл Поппер: принцип фальсифікації як критерій науковості.
4. Роль інтуїції та творчої уяви в науковому пошуку.
5. Математизація сучасного наукового знання: переваги та межі.

Список використаної літератури:

1. Бекон Ф. Новий Органон / пер. з лат. Київ: Либідь, 1994.
2. Декарт Р. Міркування про метод / пер. з фр. В. Андрушка. Київ: Юніверс, 2000. 104 с.
3. Кун Т. Структура наукових революцій / пер. з англ. О. Васильєва. Київ: Port-Royal, 2001. 228 с.
4. Лук'янець В. С., Кравченко О. М. Філософія науки: Навч. посібник. Київ: ПАРАПАН, 2003. 352 с.
5. Поппер К. Логіка наукового дослідження / пер. з англ. Київ: Абрис, 1994. 450 с.
6. Петрушенко В. Л. Епістемологія як філософська теорія знання. Львів: Магнолія-2006, 2020.
7. Башляр Г. Новий науковий дух. Boston: Beacon Press, 1984. 190 p.
8. Lakatos I. Proofs and Refutations: The Logic of Mathematical Discovery. Cambridge University Press, 1976.
9. Kuhn T. S. The Structure of Scientific Revolutions. University of Chicago Press, 2012.
10. Popper K. Conjectures and Refutations: The Growth of Scientific Knowledge. Routledge, 2002.

Посилання на вебресурси:

- The Scientific Method - Stanford Encyclopedia of Philosophy
- Електронна бібліотека філософських текстів Інституту філософії НАНУ

Заняття 9. Свобода, щастя та сенс життя як філософські категорії

Мета: Осмислити екзистенційні виміри людського існування. Проаналізувати категорію «свобода» у її зв'язку з відповідальністю та вибором. Дослідити етичні концепції щастя та історичну зміну уявлень про сенс життя.

Завдання:

1. Розкрити діалектику «свободи від» та «свободи для» (за Е. Фроммом).
2. Проаналізувати концепцію «межової ситуації» К. Ясперса як момент самоусвідомлення.
3. Дослідити види щастя: гедонізм, евдемонізм, аскетизм.
4. Осмислити проблему смерті та безсмертя як стимул пошуку сенсу життя.

Питання для перевірки базових знань:

- Як співвідносяться свобода та фаталізм (зумовленість)?
- Що означає теза Ж.-П. Сартра «людина засуджена бути вільною»?
- У чому полягає відмінність між сенсом життя та метою життя?

План семінарського заняття:

1. Проблема свободи: свобода волі, вибір, відповідальність.
2. Категорія «щастя» в історії філософської думки (від античності до сучасності).
3. Сенс життя як фундаментальна проблема людського існування.
4. Смерть, безсмертя та сенс людського фінітизму (скінченності).

Теми доповідей:

1. Концепція «втечі від свободи» Еріха Фромма.
2. Екзистенціалізм Віктора Франкла: воля до сенсу.
3. Етика «пошани до життя» Альберта Швейцера.
4. Проблема абсурду та бунту в творчості А. Камю.
5. Концепція надлюдини Ф. Ніцше як пошук нових смислів.

Список використаної літератури:

1. Камю А. Міф про Сізіфа. Харків: Фоліо, 2022. 448 с.
2. Малахов В. А. Етика: Курс лекцій. К.: Либідь, 2006. 384 с.
3. Ніцше Ф. Так казав Заратустра. К.: Основи, 1993. 416 с.
4. Сартр Ж.-П. Екзистенціалізм – це гуманізм. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Sartre_Jean-Paul/Ekzystentsializm_-_tse_humanizm.pdf?
5. Франкл В. Людина в пошуках справжнього сенсу. Харків: КСД, 2016. 160 с.
6. Фромм Е. Мати чи бути? К.: Український письменник, 2010. 222 с.
7. Ясперс К. Витоки історії та її мета / пер. з нім. К.: Основи, 1996. 527 с.
8. Berlin I. Two Concepts of Liberty. Oxford: Clarendon Press, 1958.
9. Fromm E. Escape from Freedom. New York: Henry Holt, 1994.

Посилання на вебресурси:

- Meaning of Life - Stanford Encyclopedia
- Viktor Frankl Institute Vienna

Заняття 10. Суспільство як об’єкт філософського аналізу: структура та динаміка

Мета: Розкрити сутність соціальної філософії. Проаналізувати суспільство як цілісну систему, що саморозвивається. Вивчити структуру суспільства, типи соціальних зв’язків та роль матеріальних і духовних чинників у його життєдіяльності.

Завдання:

1. Визначити предмет соціальної філософії та її відмінність від соціології.
2. Проаналізувати сфери суспільного життя: економічну, політичну, соціальну та духовну.
3. Дослідити роль соціальних інститутів (сім’я, церква, держава) у стабілізації соціуму.
4. Розкрити зміст поняття «соціальна стратифікація» та роль еліт у розвитку суспільства.

Питання для перевірки базових знань:

- Що таке соціальна система і які її основні властивості?
- У чому полягає сутність матеріалістичного та ідеалістичного розуміння історії?
- Як співвідносяться поняття «суспільство» та «громадянське суспільство»?

План семінарського заняття:

1. Суспільство як специфічна частина об’єктивної реальності.
2. Основні сфери життя суспільства та їх взаємодія.
3. Соціальна структура та соціальна мобільність.
4. Громадянське суспільство та держава: генезис і сучасний стан.

Теми доповідей:

1. Теорія суспільного договору (Т. Гоббс, Дж. Локк, Ж.-Ж. Руссо).
2. Веберівська концепція раціоналізації суспільного життя.
3. Карл Маркс про суспільно-економічні формації.
4. Проблема «масового суспільства» у філософії Х. Ортеги-і-Гассета.
5. Постіндустріальне та інформаційне суспільство: ключові ознаки.

Список використаної літератури:

1. Вебер М. Протестантська етика і дух капіталізму. К.: Основи, 1994. 261 с.
2. Гоббс Т. Левіафан. К.: Дух і літера, 2000.
3. Дарендорф Р. Сучасний соціальний конфлікт. К.: Дух і літера, 2006. 432 с.
4. Локк Дж. Два трактати про врядування / пер. з англ. К.: Основи, 2001. 265 с.
5. Ортега-і-Гассет Х. Бунт мас. К.: Основи, 1994. 420 с.
6. Поппер К. Відкрите суспільство та його вороги. К.: Основи, 1994. Т. 1-2.
7. Фукуяма Ф. Кінець історії і остання людина. К.: Наш Формат, 2018. 496 с.
8. Хабермас Ю. Структурні перетворення у сфері відкритості. К.: Літопис, 2000. 321 с.
9. Arendt H. The Human Condition. Chicago: University of Chicago Press, 1958. URL: https://monoskop.org/images/e/e2/Arendt_Hannah_The_Human_Condition_2nd_1998.pdf
10. Rawls J. A Theory of Justice. Cambridge: Harvard University Press, 1971.

Посилання на вебресурси:

- Social Philosophy - Internet Encyclopedia of Philosophy
- Journal of Social Philosophy

Заняття 11. Філософія історії: цілісність, прогрес і цивілізаційний розвиток

Мета: Вивчити основні концепції історичного процесу. Дослідити співвідношення єдності та багатоманітності історії. Проаналізувати критерії суспільного прогресу та зміст цивілізаційного підходу до історії.

Завдання:

1. З'ясувати предмет філософії історії та еволюцію її ідей від провіденціалізму до сьогодення.
2. Проаналізувати лінійні (прогресивні) та циклічні моделі історії.
3. Дослідити концепцію «Осьового часу» К. Ясперса.
4. Оцінити перспективи людства в контексті теорії «кінця історії» та «зіткнення цивілізацій».

Питання для перевірки базових знань:

- Що таке історія: хаос випадковостей чи закономірний процес?
- Які критерії прогресу пропонували філософи Просвітництва?
- Чим цивілізація відрізняється від культури (за О. Шпенглером)?

План семінарського заняття:

1. Історичний процес: сенс, спрямованість, суб'єкти.
2. Формаційний та цивілізаційний підходи до типізації історії.
3. Проблема суспільного прогресу та його ціна.
4. Глобалізація як етап всесвітньої історії.

Теми доповідей:

1. Провіденціалізм Августина Блаженного у праці «Про град Божий».
2. Культурно-історичні типи в концепції М. Данилевського та О. Шпенглера.
3. А. Тойнбі про виклик та відповідь як механізм розвитку цивілізацій.
4. «Зіткнення цивілізацій» С. Гантінгтона: сучасна рефлексія.
5. Роль видатної особистості в історичному процесі.

Список використаної літератури:

1. Гадамер Г.-Г. Істина і метод. К.: Юніверс, 2000. Т. 2 (фрагменти про історію).
2. Гантінгтон С. Зіткнення цивілізацій. К.: Видавництво Жупанського, 2006. 448 с.
3. Колінгвуд Р. Дж. Ідея історії. К.: Основи, 1996. 442 с.
4. Тойнбі А. Дослідження історії. К.: Основи, 1995. Т. 1-2.
5. Шпенглер О. Присмерк Європи / пер. з нім. К.: Основи, 1993. 450 с.
6. Ясперс К. Витоки історії та її мета. К.: Основи, 1996. 527 с.
7. Fukuyama F. The End of History and the Last Man. Free Press, 1992.
8. Hegel G. W. F. Lectures on the Philosophy of History / trans. by R. S. Sibree. Dover, 1956.
9. Toynbee A. J. A Study of History. Oxford University Press, 1987.

Посилання на вебресурси:

- Philosophy of History - Stanford Encyclopedia
- Journal of the Philosophy of History

Заняття 12. Філософія науки: структура знання, наукові революції та етика

Мета: Дослідити науку як особливий тип пізнання та соціальний інститут. Проаналізувати динаміку наукового знання, механізми наукових революцій та ціннісний вимір сучасної науки. Осмислити проблему соціальної та моральної відповідальності вченого.

Завдання:

1. Визначити критерії науковості та відмінність науки від паранауки.
2. Охарактеризувати етапи розвитку науки (класична, некласична, постнекласична).
3. Проаналізувати модель зміни наукових парадигм Томаса Куна.
4. Опрацювати етичні норми наукового співтовариства (етос науки Р. Мертона).

Питання для перевірки базових знань:

- Що таке «парадигма» та «наукова революція»?
- Чим відрізняється принцип верифікації від принципу фальсифікації (К. Поппер)?
- Яка роль інтуїції та творчості в науковому пошуку?

План семінарського заняття:

1. Наука як об’єкт філософського аналізу. Генезис науки.
2. Методологія наукового пізнання: емпіричний та теоретичний рівні.
3. Динаміка науки: концепції Т. Куна, І. Лакатоса, К. Поппера.
4. Етика науки: свобода досліджень та моральні межі.

Теми доповідей:

1. Концепція «методологічного анархізму» Поля Фейєрабенда.
2. Науково-дослідні програми Імре Лакатоса.
3. Етос науки Роберта Мертона: CUDOS (комунізм, універсалізм, безсторонність, організований скептицизм).
4. Проблема істини в гуманітарних та природничих науках.
5. Науковий прогрес та екологічні ризики.

Список використаної літератури:

1. Башляр Г. Новий науковий дух / пер. з фр. Бостон, 1984. 190 с.
2. Кун Т. Структура наукових революцій. К.: Port-Royal, 2001. 228 с.
3. Лакатос І. Докази і спростування / ред. Дж. Ворралл. Кембридж, 1976. 174 с.
4. Лук’янець В. С., Кравченко О. М. Філософія науки: Навч. посібник. К.: ПАРАПАН, 2003. 352 с.
5. Поппер К. Логіка наукового дослідження. К.: Абрис, 1994. 450 с.
6. Фейєрабенд П. Проти методу. URL: https://www.academia.edu/38015952/%D0%9F%D0%B0%D1%83%D0%BB%D1%8C_%D0%A4%D0%B0%D1%94%D1%80%D0%B0%D0%B1%D0%B5%D0%BD%D0%B4_%D0%9F%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B8_%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D1%83_%D1%84%D1%80%D0%B0%D0%B3%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B8_
7. Lakatos I. The Methodology of Scientific Research Programmes. Cambridge University Press, 1978.
8. Merton R. K. The Sociology of Science. University of Chicago Press, 1973.
9. Popper K. R. Conjectures and Refutations: The Growth of Scientific Knowledge. Routledge, 2002.

Посилання на вебресурси:

- Philosophy of Science - SEP
- PhilSci-Archive (Preprint Server for Philosophy of Science)

Заняття 13. Філософія техніки: техногенна цивілізація та відповідальність вчених

Мета: Розкрити сутність техніки не лише як сукупності знарядь, а як особливого способу ставлення людини до світу. Проаналізувати етапи становлення техногенної цивілізації, її переваги та приховані загрози. Сформувати розуміння необхідності етичного контролю над технологічним розвитком.

Завдання:

1. Визначити предмет філософії техніки та її основні напрями.
2. Проаналізувати концепцію «Поставу» (*Gestell*) М. Гайдеггера.
3. Дослідити феномен «мегамашини» Л. Мамфорда.
4. Розглянути проблему відчуження людини в автоматизованому світі.

Питання для перевірки базових знань:

- Чим відрізняється техніка як «засіб» від техніки як «способу розкриття потаємності»?
- Що таке технократичний детермінізм?
- У чому полягає специфіка техногенної цивілізації порівняно з традиційною?

План семінарського заняття:

1. Техніка як об’єкт філософського аналізу: від інструменталізму до онтології.
2. Сутність сучасної техніки у працях М. Гайдеггера та Х. Ортеги-і-Гассета.
3. Соціальні та антропологічні наслідки технічного прогресу.
4. Проблема відповідальності вченого та інженера в епоху високих технологій.

Теми доповідей:

1. Філософія техніки Ернста Каппа: теорія органопроекції.
2. Льюїс Мамфорд про «міф машини» та владу технологій.
3. Жак Еллюль та концепція «технологічного суспільства».
4. Проблема «одновимірної людини» в умовах технічного панування (Г. Маркузе).
5. Етичні кодекси в сучасній науці та інженерії.

Список використаної літератури:

1. Йонас Г. Принцип відповідальності. У пошуках етики для технологічної цивілізації. К.: Лібра, 2001. 400 с.
2. Мамфорд Л. Міф про машину. Техніка і розвиток людини / пер. з англ. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Mumford_Lewis/Mif_pro_mashynu_frahment.pdf?
3. Маркузе Г. Одновимірна людина / пер. з англ. К.: Юніверс, 1998.
4. Ортега-і-Гассет Х. Роздуми про техніку // Вибрані твори. К.: Основи, 1994.
5. Тоффлер Е. Шок майбутнього / пер. з англ. К.: Всесвіт, 2002. 496 с.
6. Heidegger M. The Question Concerning Technology / trans. by W. Lovitt. New York: Harper & Row, 1977. 182 p.
7. Mumford L. The Myth of the Machine: Technics and Human Development. New York, 1967.
8. Ellul J. The Technological Society. New York: Vintage Books, 1964.
9. Kapp E. Elements of a Philosophy of Technology / ed. by J.W. Haefner. University of Minnesota Press, 1978.

Посилання на вебресурси:

- Society for Philosophy and Technology
- Philosophy of Technology - SEP

Заняття 14. Глобальні виклики сучасності: екологічна криза, сталий розвиток та штучний інтелект

Мета: Систематизувати знання про глобальні проблеми людства. Проаналізувати філософські засади екологічної етики та концепцію сталого розвитку. Дослідити екзистенційні та соціальні ризики, пов'язані з розвитком сильного штучного інтелекту (AGI).

Завдання:

1. Класифікувати глобальні проблеми сучасності (людина-природа, людина-суспільство, людина-техніка).
2. Опрацювати основні тези доповідей Римського клубу («Межі зростання»).
3. Проаналізувати етичні дилеми застосування ШІ (проблема «чорної скриньки», алгоритмічна упередженість).
4. Розглянути концепцію «ноосфери» В. Вернадського як шлях до виживання.

Питання для перевірки базових знань:

- Що таке антропоцен і як він змінює філософську картину світу?
- У чому полягає сутність екологічного імперативу?
- Чи може ШІ володіти суб'єктністю та моральною відповідальністю?

План семінарського заняття:

1. Філософський аналіз феномену глобальних проблем.
2. Екологічна філософія та етика неантропоцентризму.
3. Штучний інтелект: онтологічні, гносеологічні та етичні аспекти.
4. Концепція сталого розвитку як нова цивілізаційна стратегія.

Теми доповідей:

1. «Межі зростання» Медоуза: 50 років по тому.
2. Глибока екологія Арне Несса: повернення до природи.
3. Проблема «технологічної сингулярності» Реймонда Курцвейла.
4. Штучний інтелект та майбутнє людської праці: філософський погляд.
5. Біоетика та проблема редагування людського геному.

Список використаної літератури:

1. Бодріяр Ж. Симулякри і симуляція. К.: Основи, 2004. 230 с.
2. Вернадський В. І. Наукова думка як планетарне явище / Пер. з рос. // Хроніка-2000: Український культурологічний альманах. 2004. Вип. 57–58. С. 11–224.
3. Гаврилишин Б. До ефективних суспільств: Дороговкази в майбутнє: доп. Римському Клубові / Б. Гаврилишин; упоряд. В. Рубцов. Вид. 3-тє, допов. К.: Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2009. 248 с
4. Гарарі Ю. Н. 21 урок для 21 століття. К.: BookChef, 2018. 416 с.
5. Медоуз Д. Межі зростання. 30 років по тому. К.: Pabulum, 2018. 464 с.
6. Пестель Е. За межами зростання. К., 1990.
7. Татаракевич В. Про щастя. К.: Свічадо, 2001.
8. Bostrom N. Superintelligence: Paths, Dangers, Strategies. Oxford University Press, 2014.
9. Kurzweil R. The Singularity Is Near: When Humans Transcend Biology. Viking, 2005.
10. Russell S. Human Compatible: Artificial Intelligence and the Problem of Control. Viking, 2019.
11. Tegmark M. Life 3.0: Being Human in the Age of Artificial Intelligence. Knopf, 2017.

Посилання на вебресурси:

- Future of Life Institute
- The Club of Rome - Official Site

Заняття 14. Глобальні виклики сучасності: екологічна криза, сталий розвиток та штучний інтелект

Мета: Сформувати комплексне бачення глобальних загроз, що постали перед людством у XXI ст. Проаналізувати перехід від антропоцентризму до екоцентризму. Дослідити ШІ не лише як технологію, а як екзистенційний виклик, що змінює розуміння інтелекту, творчості та суб'єктності.

Завдання:

1. Класифікувати глобальні проблеми за критеріями пріоритетності та взаємопов'язаності.
2. Проаналізувати концепцію «Меж зростання» Римського клубу та її критику.
3. Дослідити етичні засади концепції сталого розвитку (Sustainable Development).
4. Оцінити ризики «технологічної сингулярності» та втрати людського контролю над алгоритмічними системами.

Питання для перевірки базових знань:

- Що таке «екологічний імператив» М. Мойсеєва?
- У чому полягає відмінність між слабким та сильним штучним інтелектом (AGI)?
- Які основні принципи сталого розвитку були сформульовані ООН?

План семінарського заняття:

1. Сутність глобальних проблем: від локальних криз до планетарної загрози.
2. Екологічна філософія: коеволюція природи та суспільства.
3. Етика штучного інтелекту: відповідальність, прозорість та права алгоритмів.
4. Пошук нових цивілізаційних стратегій: від споживацтва до сталого майбутнього.

Теми доповідей:

1. Ноосферне мислення В. Вернадського як основа розв'язання глобальних криз.
2. Етика «відповідальності» Ганса Йонаса перед майбутніми поколіннями.
3. Проблема «цифрового колоніалізму» та алгоритмічної нерівності.
4. Штучний інтелект у військовій сфері: філософсько-етичний аспект.
5. Римський клуб: історія прогнозів та сучасні доповіді («Come On!»).

Список використаної літератури:

1. Вернадський В. І. Філософські думки натураліста. К.: Наукова думка, 1988. 520 с.
2. Гарарі Ю. Н. 21 урок для 21 століття. К.: BookChef, 2018. 416 с.
3. Йонас Г. Принцип відповідальності. У пошуках етики для технологічної цивілізації. К.: Лібра, 2001. 400 с.
4. Медоуз Д. Межі зростання. 30 років по тому. К.: Наш Формат, 2018. 464 с.
5. Печчеї А. Людські якості / пер. з італ. К., 1990.
6. Рассел С. Сумісний з людиною: Штучний інтелект і проблема контролю. К., 2021.
7. Bostrom N. Superintelligence: Paths, Dangers, Strategies. Oxford: OUP, 2014. 352 p.
8. Lovelock J. Gaia: A New Look at Life on Earth. Oxford: OUP, 2000. 160 p.
9. Russell S. Human Compatible: AI and the Problem of Control. London: Penguin, 2019. 352 p.
10. Tegmark M. Life 3.0: Being Human in the Age of Artificial Intelligence. New York: Knopf, 2017. 384 p.

Посилання на вебресурси:

- UN Sustainable Development Goals
- Future of Life Institute: AI Principles

Заняття 15. Філософія майбутнього: гуманістичні орієнтири в технологічну епоху

Мета: Окреслити стратегії збереження «людського в людині» в умовах тотальної цифровізації та біотехнологічного втручання. Порівняти ідеології трансгуманізму та неогуманізму. Сформувати здатність до критичного прогнозування майбутнього.

Завдання:

1. Проаналізувати концепцію «Постлюдини» та наслідки радикального подовження життя.
2. Дослідити роль гуманітарної освіти як запобіжника дегуманізації.
3. Визначити зміст «цифрового гуманізму» як спроби повернути людину в центр технологій.
4. Обговорити філософські аспекти колонізації космосу як альтернативи земному фінітизму.

Питання для перевірки базових знань:

- Що таке трансгуманізм і які його головні цілі?
- У чому полягає небезпека «технологічного детермінізму»?
- Як зміниться поняття «особистість» у разі завантаження свідомості на цифрові носії?

План семінарського заняття:

1. Футурологія як метод філософського проектування майбутнього.
2. Трансгуманізм vs Біоетика: межі вдосконалення людського тіла та мозку.
3. Ціннісна переорієнтація людства: від «мати» до «бути» (Е. Фромм) у постіндустріальну добу.
4. Гуманістичний маніфест XXI століття: пріоритети та виклики.

Теми доповідей:

1. Френсіс Фукуяма про «друге падіння людини» внаслідок біотехнологій.
2. Концепція «технологічної сингулярності» Вернона Вінджа та Рея Курцвейла.
3. Проблема автентичності особистості в умовах глибоких фейків та метавсесвітів.
4. Постгуманізм: кінець антропоцентризму чи новий етап гуманізму?
5. Філософія космізму: від К. Ціолковського до сучасних проектів Марса.

Список використаної літератури:

1. Бостром, Н. Суперінтелект: Шляхи, небезпеки, стратегії; пер. з англ. О. Фешовця. Київ : Наш формат, 2020. 408 с.

2. Харарі, Ю. Н. Homo Deus: Коротка історія майбутнього [Текст] : монографія / Юваль Ной Харарі ; пер. з англ. О. Дем'янчука. Київ : КМ-БУКС, 2018. 416 с.

3. Семенюк Е. Філософія сучасної науки і техніки : підручник / Едуард Семенюк, Володимир Мельник. Вид. 3-тє, випр. та допов. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2017. 364 с.
4. Флоріді, Л. Четверта технологічна революція. Як штучний інтелект змінює наше життя [Текст] : монографія / Лучіано Флоріді ; пер. з англ. В. Блінова. Харків : Vivat, 2021. 288 с.
5. Гейць, І. М. Трансгуманізм у контексті філософської антропології: етичні та гуманістичні виклики [Текст] / І. М. Гейць // Філософська думка. 2022. № 3. С. 64–81. – DOI: https://doi.org/10.15407/fd2022.03.064

6. Данаер, Дж. Технологічна сингулярність : монографія / Дж. Данаер ; пер. з англ. М. Коваленка. – Київ : Наукова думка, 2017. 256 с.

7. Ковальчук, О. В. Етика штучного інтелекту: пошук гуманістичних засад у цифрову добу. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Філософія. 2021. Вип. 1(6). С. 34–39. Режим доступу: http://bulletin-philosophy.knu.ua/article/view/24567

8. Шапенко, Є. О. Майбутнє праці в умовах автоматизації: соціально-філософський аналіз. Гілея: науковий вісник. 2020. Вип. 158. С. 198–202.

9. Васильєва-Бережна, М. О. Філософія постлюдини: між техноутопією та гуманістичною перспективою. Одеса : ОНУ імені І. І. Мечникова, 2023. 180 с.

10. Киридон, А. М., & Примак, Т. О. Цифрова цивілізація і людина: нові виклики для філософії освіти. Філософія освіти. 2019. Том 25, № 2. С. 91–112. DOI: https://doi.org/10.31874/2309-1606-2019-25-2-6

Посилання на вебресурси:

- Journal of Posthuman Studies